

Лука И. МИЛУНОВИЋ

ПОЗОРИШТЕ У ЦРНОГОРСКОЈ ПЕРИОДИЦИ ПОЧЕТКОМ ПЕДЕСЕТИХ ГОДИНА XX ВИЈЕКА

Позоришни живот средином XX вијека, у свој његовој разноликости, са пажњом је праћен на страницама црногорске периодике, тако да данас у знатној мјери можемо, само на основу ових извора, доста поуздано говорити о догађајима са позорница широм Црне Горе. Библиографска обрада црногорске периодике са аспекта театра од 1944. до 1953. године дала је цца 2500 библиографских јединица у посебној библиографији не узимајући у обзир натписе о приредбама за које није директно истакнуто да у програмима имају и драмске форме.¹ Ово ваља истаћи и са разлога што примарни извори, највећи број архивских фондова, данас још увијек није у степену срећености који дозвољава лако кориштење. Док пратим одраз дешавања у вези са позориштем у црногорској периодици нећу се посебно задржавати на обради листова и часописа на које се позивам.² Мада то директно не захтијева изабрани приступ теми, потрудио сам се да направим, додуше некомплетан, увид у доступне архивске фондове ради што адекватнијег и документованијег праћења појаве о којој говорим.³ Како се раздобља опште временске и тематске периодизације

¹ Љиљана Милуновић, „Позориште у црногорској периодици 1944-1953.” (рукопис припремљен за штампу). У посебним библиографијама исти аутор је већ обрадио период од 1834. до 1944. године што је и објављено (3 тома) у оквиру едиције „Зетски дом” Црногорског народног позоришта. Цитате из штампе које наводимо у раду преузели смо углавном из овог рукописа.

² Заинтересоване читаоце упућујемо на „Црногорску библиографију”, том II књ. 1, објављене посебне библиографије периодике и „Зборник грађе за историју радничког покрета Црне Горе”.

³ Један број докумената о раду позоришта у овом периоду објављен је факсимилно у: „Краљевско црногорско народно позориште: Докуметна”, / Мр Миле Бакић, Цетиње, 1998, стр. 126-153.

овдје не поклапају то ћу се ипак, мимо у називу скупа назначеног интервала, освртом задржати на догађаје у вези са театром у Црној Гори током пете деценије XX вијека. Прецизније речено, скренућу пажњу и на сценске догађаје, односно њихов одраз у тадашњој периодици од 1943. до 1950. године, јер сматрам да се без тога не могу на задовољавајући начин пратити и правилно разумјети догађаји у годинама које су слиједиле.

Пред крај прве половине XX вијека, док Други свјетски рат још траје, поново, као и у претходном XIX вијеку, у Црној Гори је од дилетантске групе настајало и чим су прилике дозволиле формирано народно, државно, професионално позориште.

Освртом на развој позоришне умјетности у Црној Гори снажно се намеће закључак како се судбина позоришта у Црној Гори, у ствари, стално понавља, бар када је крај XIX и добар дио XX вијека у питању. Од самог сздања ће и судбина позоришног здања првог црногорског театра, Зетског дома, најфинијим нитима бити повезана и током трајања интензивно кореспондирати са судбином црногорског народа и државе.⁴ Позориште је, додуше, увијек веома осјетљив индикатор стања у свим друштвима, али је ипак тешко наћи примјер државе и позоришта са тако сличном међусобно повезаном и рекли бисмо знаковито условљеном судбином.

Професионална позоришта у Црној Гори су отворана, да би обично недуго затим историјска судбина народа и државе чинила да престану са радом. Али, одмах чим би околности колико-толико дозволиле, бујно би ницало сјеме које су посијала на очигледно плодно тло. Организовала би се прво дилетантска позоришна друштва, остваривала запажену активност и бјелодано показивала колико је у народу утемељено и потребно постојање позоришта у Црној Гори.

Позоришни живот у црногорској држави можемо континуирано пратити од почетне 1884. коју означавамо као *годину позоришта*. Послије иницијалних представа, које је дало *Дилетантско позоришно друштво Цетињске читаонице*, кварт вијека касније ће од *Дилетантског одјељења Радничког друштва* настати полупрофесионално, а одмах затим професионално, државно *Књажевско*, па *Краљевско црногорско народно позориште*. Представе *Цетињског позоришног друштва* ће на почетку двадесетих година XX вијека бити наговје-

⁴ Лука Милуновић, „Позориште Зетски дом 1884-1886”, Цетиње, 2006.

штај и основа да се у Црној Гори, више од деценију после Првог свјетског рата, поново оснује професионално државно позориште, овога пута, додуше, у складу са политичком позицијом – бановинско без националне одреднице у називу. Прије завршетка Другог свјетског рата ће, од *Културно-просвјетне групе*, која је од краја 1943. године, под руководством Душана Поповића, глумца и режисера, позоришта са Цетиња наступала на позорницама ослобођених крајева, на организационо сличан начин настати Црногорско народно позориште – ново државно професионално позориште у Црној Гори.

Од Првих бројева периодика са ослобођене територије Црне Горе, уз догађаје са фронта, пише и о приказивању одређених драмских форми по разним мјестима на ослобођеној територији, те представама у Колашину, Никшићу и коначно, одмах по ослобођењу пријестонице, са позорнице Зетског дома. Првих поратних година позоришна мрежа се брзо шири по Црној Гори. Убрзо по формирању професионалног театра на Цетињу – Црногорског народног позоришта – посљедњих година прве половине XX вијека настају, оснивају се и интензивно раде професионална позоришта у Котору, Никшићу и Пљевљима, као и коју годину касније у Титограду, што ће, уз локално позориште у Херцег Новом, пионирска позоришта и представе драмских група и секција културно-умјетничких друштава (сеоска, градска, општинска и среска, образовних институција, предузећа, подружница облика политичког организовања и др.) учинити да до средине педесетих година позоришни живот, мада по квалитету и организационим формама веома разнолик, буде са јасним знацима даљег развоја и заиста богат у Црној Гори. Овакав тренд ће потрајати до спровођења одлука Извршног вијећа Скупштине Народне Републике Црне Горе којима је промијењен начин финансирања позоришта, чиме је, уз стварање предуслова, директно најављено реорганизовање мреже професионалних театара на територији Црне Горе, што ће и бити спроведено у годинама које слиједе.

Од самог почетка народноослободилачке борбе 1941. године партизанске јединице настоје да на ослобођеним територијама организују и одређене облике културно-умјетничких програма: „...познати позоришни радник Шпиро Мугоша, командант Зетског батаљона и народни херој, дао је са својим борцима успјеле приредбе...⁵ У оквиру

⁵ Ражнатовић Михаило, „Културни живот у данима борбе”, Побједа, II/1945, бр. 34. стр. 11.

партизанских јединица организују се културне групе, пишу текстови за скечеве и друге краће драмске форме, док: „...„кулисе“ и „позорницу“ су носили на коњима...”⁶ Капитулацијом Италије 8. IX 1943. године створени су услови за бржи развој народноослободилачке борбе, стварање веће слободне територије и формирање органа нове власти. Стварају се услови и потребе за ширим и квалитетнијим културно-образовним радом па новоформирани органи власти и том питању поклањају пажњу. Ове активности воде Ђоко Пејовић, са Миљаном Чејовићем и Душаном Поповићем, који крајем 1943. године прелази на ослобођену територију и као делегат среза цетињског вијећник је на Скупштини Земаљског антифашистичког вијећа народног ослобођења Црне Горе и Боке (ЗАВНО) у Колашину од 15. XI 1943. године. Крајем 1943. већ су радиле културно-просвјетне екипе при народноослободилачким одборима Колашина и Никшића.

Почетком сљедеће године, Извршни одбор ЗАВНО на VIII сједници (Колашин, 22. II 1944) одлучује да Умјетничка група на челу са Душаном Поповићем иде на терен. О раду Умјетничке групе расправљало се и на сједници Извршног одбора ЗАВНО од 30. III 1944. Извршно одбор ЗАВНО обавјештава 28. маја 1944. године среске НО одборе о оснивању: „...културно умјетничке групе која ће својом дјелатношћу обухватити читаву слободну територију Црне Горе.” и позива да се упуте сви „који имају услова за културно-умјетнички рад”⁷ Формирање *Центалне умјетничке групе* можемо сматрати почетком настајања нове домаће професионалне позоришне трупе, односно нешто касније институције – Црногорског народног позоришта, које ће одмах по ослобођењу Цетиња (13. XI 1944. год.) и практично почети рад у Зетском дому.

Интересантна сјећања на рад Културно-умјетничке групе коју је формирао Извршни одбор ЗАВНО и мјеста гдје су реализовани програми током 1944. године, износи уз ослонац на документа једна од

⁶ Ибидем. Види такође.: „Омладински покрет”, III [ИВ]/1944, бр. 1, стр. 58-59; Михаило Делибашић, „Најезда” „Наша жена”, II/1945, бр. 4, стр. 16; „Нешто о позоришном раду у току Народноослободилачке борбе”, „Позориште”, I/1947, бр. 2-3, стр. 7.

⁷ „ЗАВНО Црне Горе и Боке: збирка докумената”, / Зоран Лакић, Титоград, 1963. стр. 51, 79, 176, и 255.

учесница у тим догађајима – др Олга Брајичић.⁸ Почетком септембра 1944. културна екипа се, како наводи др Брајичић, омасовила члановима Позоришта са Цетиња, Друштва *Захумље* из Никшића и другим умјетницима. Милош Јекнић, у Никшићу који је ослобођен 18. IX 1944. године, режира драму „Вукац Паштровић” по приповијетки Стјепана Митрова Љубише у драматизацији Вл. Тмуше. У Никшићу се у то вријеме појављује „Побједа” – лист са најдужим континуираним излагањем у нас (бр. 1. је изашао 24. X 1944. г.) који ће све до наших дана пратити и културна дешавања на просторима Црне Горе. Вијести о одржавању приредби са програмима који имају и драмске садржаје на ослобођеној територији Црне Горе, као и третирање других питања у вези са радом позоришта 1944. године сретамо и на страницама „Гласа Санџака”, „Наше борбе”, „Наше жене”, „Ријечи слободе”. У 1944. години највише прилога о догађајима са позорница објавио је „Омладински покрет”, гдје се, поред вијести о представи Црногорског народног позоришта („Најезда”), јавља и о активности бројних драмских група и секција.

На страницама „Побједе”, 1944. године о представи „Вукац Паштровић” уз напомену да је то један од најбољих комада до тада приказан на ослобођеној територији налазимо и запажања о недостацима изведбе. „Побједа” је те године забиљежила и почетак рада народног позоришта и Радио Цетиња, које има четвртком „Позоришну емисију”.⁹ Крајем 1944. године Црногорско народно позориште је имало 40 чланова (23 умјетника) приредило седам позоришних комада, дало 75 представа на којима је присуствовало више од 50000 гледалаца.

Током 1945. године уз „Билтен петодневног такмичења поводом прославе првога маја” и „Билтен омладине среза цетињског” као и гласила која смо већ помињали, догађаје везане за позориште прате и „Млада Бока” и „Нова Бока”. Са пажњом се извјештава о резултатима које постижу дилетантске групе не само по градовима већ и у мањим мјестима и селима по Црној Гори. На често импровизованим позорницама приказују се разни облици краћих драмских форми, обич-

⁸ Олга Брајичић, „Запис о Црногорском народном позоришту 1943-1946”, Подгорица, 2002. Олга Брајичић је 15. VII 1946 дописом тражила од Министраста разрешење, тј. да не буде члан позоришта, што јој је уважено (ДАЦГ, Народно позориште, фас.: 2, Ом.: архив 1946, бр. 1085.)

⁹ „Побједа”, I/1944, бр.: 3 (стр. 6.), 5 (стр. 6), 6 (стр. 8). Почетак рада овог и других позоришта се обично не поклапа са моментом званичног оснивања.

но су то били скечеви и једночинке, углавном на теме из партизанског живота или о савременом политичком тренутку. Интересантно је напоменути да текстове неријетко пишу мјесни учитељи или сами чланови ових позоришних група. Илустрације ради, наводимо називе неколико тада изведених комада: „Ближи се дан Титове амнестије” (Цуце –Трешњево), „Италијански шпијун”, (Цеклин), „Како партизанка брани своју част” (Мељине), „Одлазак у партизане” (Бијела), „Дражина издаја” (Тиват) и слично. „Омладински покрет” ће јавити да су одржане прве представе Црногорског омладинског позоришта¹⁰ и Централног пионирског позоришта¹¹.

Посебна пажња у периодици посвећена је представама Црногорског народног позоришта („Ђидо”, Чапекова „Мати”, „Госпођа министарка”, „Мисија господина Перкинса”, „Туђе дијете”...) као и турнејама ове трупе. Ван матичне сцене на Цетињу ЦНП је давало представе по градовима у Боки и путовало у Дубровник, затим Бару и Улцињу и гостовало у Албанији. На турнеји по мјестима сјеверног дијела Црне Горе (6. VIII до 18. IX) Црногорско народно позориште је дало 33 представе („Госпођа министарка” Чапекова „Мати”, „Туђе дијете”, „Народни посланик”) и четири веселе вечери, којима је присуствовало преко 20000 гледалаца.¹² У припреми за ову турнеју Позориште је од надлежног министарства тражило: „...2 камиона за превоз кулиса и 33 члана овог Позоришта који треба ради тешког налажења превозних средстава и не губљења времена да нам буду на расположењу за читаво вријеме турнеје.”¹³ Износимо једну од импресија Милутина Пламенца са ове турнеје. На Жабљаку, пише Пламенац: „...удаљеној варошици под окриљем Дурмитора приказана је Чапекова „Мати”. Освијетљена мирисним димљи-

¹⁰ „Прва приредба Црногорског омладинског позоришта”, „Омладински покрет” IV [V] /1945, бр. 13 (25), стр. 6. „нарочито су успјеле тачке: „Просидба” од Чехова, „Празник у колхозу” и „Зоја Космодењанска”...”

¹¹ „Пионирска приредба у Цетињу”, „Омладински покрет”, IV [V] /1945, бр. 18 (30), стр. 8.

¹² У Извјештају Министарству просвјете (ДАЦГ, Народно позориште, Фас. 2. бр. 150.) ЦНП истиче да је било на турнеји 18818 гледалаца, а да је приход од улазница 133.343 динара, те да је по одбитку трошкова остварен суфицит од 49.856. динара.

¹³ ДАЦГ, НП, Фас. 2. бр. 106. (30. VII). Министарство трговине и снабдијевања није удовољило тражењу позоришта јер: „...немамо довољно камиона ни за пребацивање хране. Можемо само дати камионе до Колашина, а за даље треба да се старају Срески Н. [ародни] Одбори...” ДАЦГ, НП, Фас. 2. бр. 3620.

вим лучевим буктињама „Мати” је подсјећала на неки старински драмски мистериј.”¹⁴

Поред представа Црногорског народног позоришта на Цетињу, према којему је, разумљиво, и сљедеће, 1946. године била усмјерена највећа пажња јавности, када је театар у питању, периодика региструје појачану активност организованих дилетантских група у Пљевљима (Друштво „Волођа”), Херцег Новом, Котору и нарочито Никшићу. Изведене позоришне представе које у овим градовима организују и приказују домаће снаге јасно наговјештавају формирање сталних позоришта. „Омладински покрет” и „Побједа” биљеже и бројне представе аматерских група, секција и друштава по другим градовима, али и селима Црне Горе уз краће критичке примједбе о остварењима на сцени. Током узајамних посјета, млади из Бољевића и Брчела у Црмници су приказали представе „Обичан човјек”, односно „Делегација” од Јанка Ђоновиха.

У Црној Гори, 1946. године гостују позориште Лењинског комсомола из Москве („Тако ће и бити”, „Мјесец дана на селу”, „Живи леш”) и Народно позориште из Задра („Дундо Мароје”, „Крчмарица Мирандолина”, „Сплетка и љубав”, „У агонији”). Током гостовања задарског позоришта, како јавља „Побједа”: „Зграда Црногорског народног позоришта, у току неколико вечери је била дупке пуна”.¹⁵

Трупа Црногорског народног позоришта ће 1946. године, поред представа на матичној сцени („Силе”, „Матура”, „Платон Кречет”, „Дођоше до града”, „Антигона”, „Негђе у Москви”, „Васа Жељезова”, „Женидба”, „Богојављенске ноћи”...) реализовати и бројне турнеје. За ту сврху позориште је подијелило своје потенцијале на „Групу А” и „Групу Б”. Група А је обишла градитеље пруге и за 20 дана дала 28 приредби, док је Група Б (34 глумца и 16 чланова оркестра) планирала да до 20 јануара 1947. посјети: Титоград, Никшић, Херцег Нови, Рисан, Тиват, Котор, Будву, Милочер, Петровац, Бар и Улцињ.¹⁶ У рубрици

¹⁴ Милутин Пламенац, „Завршена турнеја Црногорског народног позоришта”, „Побједа”, II/1945, бр. 44, стр. 6. У Жабљаку је гостовано мимо плана, а на захтјев тамошњег Народног одбора. (ДАЦГ, Народно позориште, Фас. 2. бр. 150.)

¹⁵ „Задарско народно позориште на Цетињу”, „Побједа”, III/1946, бр. 24, стр. 6.

¹⁶ О раду Црногорског народног позоришта од 1. IX 1946. до 1. III 1947. г. види: „Позориште”, I/1947, бр. 1, стр. 1-2.

„Позоришни преглед” новопокренутог часописа „Стварање”¹⁷ налазимо оцјене позоришних дешавања. Уз приказ „Богојављењске ноћи” указује се на значај доласка режисера Александра Верешчагина, који: „је учинио и нашим глумцима, помоћу овог Шекспировог дјела, да дођу до јачег изражаја.”¹⁸ Средином септембра 1946. Позориште извјештава Министарство да је од ослобођења до данас (12. IX) дато 186 представа које је пратило 63.357. гледалац, приходи су 740.217, а расходи 2.501.000.¹⁹

Доласком режисера В. Шћућкина (IX 1945. г.) знатно је у 1946. години побољшан рад пионирске сцене на Цетињу, што ће довести до коначног уобличавања и формалног оснивања Пионирског позоришта 1947. године. Пионирско позориште је како јавља „Омладински покрет” свечано отворено прикладним програмом у оквиру којег је приказан комад „Острво другарства”. Почетак 1947. године донијеће још један важан догађај у развоју црногорског театра. Почело је наиме да излази „Позориште”- *лист народног позоришта НР Црне Горе*. Први број овог гласила појавио се 1. марта 1947. године. Иако је „Позориште” излазило веома кратко (1947. год. изашли бр. 1, 2-3 и 4, а 1948. г. бр. 1-2.) самим својим појављивањем и садржајем (уређивао га је проф. Ратко Ђуровић) бјелодано је указивало на достигнути ниво у развоју и простор који би театар у Црној Гори требао да захвата у будућности.

¹⁷ У очигледно циркуларном допису од 31. X 1946. године Министарство просвјете (Одјељење IV, начелник Марко Кажих) обавјештава и Позориште: „Група црногорских књижевника отпочела је са излажењем књижевног часописа „Стварање”. То је први часопис последице ослобођења код нас. У исто вријеме то је значајна културна појава јер ће то бити афирмација нашег књижевног живота наше националне индивидуалности одражене кроз умјетност...” и позива на предплату. Позориште ће ускоро обавијестити министарство да се 15 чланова претплатило на „Стварање”. (ДАЦГ, НП, Фас. 8, бр. 14602 и бр. 1767.)

¹⁸ X. „Богојављенске ноћи од Шекспира” „Стварање”, I/1946, св. 2-3, стр. 160-162. Актом Министарства просвјете од 6. XI 1946, Александар Верешчагин је постављен за „главног редитеља Народног позоришта у Цетињу, са правима и припадностима од 6000. динара.” Истог дана Министарство доноси ријешење о постављању Блаженке Каталинић: „...за члана Народног позоришта у Цетињу са правима и припадности од 5000. динара мјесечно”. Верешчагин ће 25. XI 1946. године предложити Управи народног позоришта оснивање Драмског студија и предложити конкретан програм рада са наставним областима и темама. (ДАЦГ, Народно позориште, Фасцикла. 2. бр. 1573.)

¹⁹ ДАЦГ, НП-1946, Фас.: 8. бр. 1403.

Периодика ће знатну пажњу посветити обиљежавању сто година од изласка из штампе Његошевог „Горског вијенца”. Пригодни програми у позоришту на Цетињу, али у другим срединама биће повод да се кроз периодику отворе многе теме у вези са Петром II Петровићим, његовим дјелом, али могућностима постављања „Горског вијенца” на сцену. Све је ово у неку руку била најавна велике културне и театарске акције реализоване поводом обиљежавања стогодишњице смрти Петра II, која ће када је позориште у питању обиљежити читаву 1951. годину.

„Омладински покрет” који прати активности младих у Црној Гори, обавјештаваће 1947. године читаоце о приредбама и представама које припремају и одржавају широм Републике. Када су градске средине у питању позоришне представе све чешће дају дилетанска друштва и секције у гимназијама и другим средњим школама. Треба међутим рећи да рад драмских друштава не јењава ни по мањим мјестима и селима. Градске драмске аматерске групе знатно јачају у Котору (друштво „Никола Ђурковић”), Пљевљима (друштво „Волођа”) и Никшићу (друштво „Радоје Дакић”) и припремају све богатији и умјетнички захтјевнији репертоар. Кроз периодику сретамо конкурсе са наградама за нова драмска дјела, као и обавјештења о струковним и државним наградама у новцу, понекад не само за чланове умјетничког дијела колектива у позоришту.²⁰ Посебна пажња се све више поклања квалитету изведених представа. Редовније се појављују позоришне критике из пера аутора који ће оставити запажен траг на развој црногорског театра. Разматрају се и сви остали проблеми позоришта: услови за рад, образовни и умјетнички ниво умјетника и друго. Указује се на потребу стварања високообразованог умјетничког кадра, али не само путем стипендирања већ и отварањем драмских студија и школа у Црној Гори. Постаје све јасније да достигнути ниво у развоју драмске умјетности у Црној Гори, већ превазилази постојећу и тражи ширу и квалитетнију материјалну и кадровску подумијенту.

Црногорско народно позориште и 1947. године наставља да ради веома динамично. Даје представе на матичној сцени („Младост ота-

²⁰ „Награде књижевницима и умјетницима”, „Побједа”, IV/1947, бр. 5, стр. 6. (25000 динара глумцима нашег позоришта); „Предсједништво Владе НРЦГ подијелило је 150000 динара награда црногорским књижевницима и умјетницима”, „Стварање”, II/1947, св. 11-12., стр. 727.

ца”, „Покојник”, „Цврчак на огњишту”, „Господа Глембајеви”, „Краљ Бетајнове”, „Дан одмора”, „Одрпанци”, „Руско питање”, „Ревизор”, ...) и на турнејама. Обилази градилишта пруга, али и градове по Црној Гори.²¹ О представи „Господа Глембајеви” (режија и улога *Баруница Кастели* – Блаженка Каталинић) на цетињској сцени (декор израдио Мило Милуновић, а портрете Милуновић и Петар Лубарда), Мирко Бањевић пише: „Наши глумци, баш на овом комаду најтежем и по психологији и по језичком склопу реченице, показали су до сад недостигнут успон и успјех...”²² Интензитет рада Црногорског народног позоришта илустроваћемо једним мјесечним репертоаром. Од 11. фебруара до 13. марта 1947. године на матичној сцени су приказане представе: 1. „Машења” (11. II, 18. II и 2. III), 2. „Доктор” (13. II, 16. II и 12. III) 3. „Негдје у Москви” (15. II) 4. „Поп Ђира и поп Спира” (1. III и 4. III), 5. „Подвала” (6. III) 7. „Младост отаца” (9. III, 11. III и 13. III)²³. На Цетињу је Пионирско позориште током 1947. године приказало девет приредби и најавило за 1948. годину шири репертоар уз одлазак на гостовања.²⁴

Када говоримо о богатству форми и облика позоришног живота, односно о разним врстама сценских програма првих година после Другог свјетског рата свакако треба скренути пажњу на смотре културно-умјетничких друштва, група и секција које су биле организоване на нивоу срезова и Републике, понегдје и као општинске, односно градске. Смотре су имале и такмичарски карактер, па су награђени и најуспјешнији са среских, учествовали су на републичкој смотри.

На нивоу тада заједничке државе Југославије организовани су савезни омладински фестивали на којима су учествовале и групе из Црне Горе. Периодика ће 1948. године пратити припреме за учешће на Савезни омладински фестивал драмских група из: Титограда, Никшића, Цетиња, Пљеваља, Берана, Херцег Новог и Бара.²⁵ На савез-

²¹ Позориште ће од 1. маја до до 13. јула обићи сва већа мјеста у Републици. Сваке недјеље гостовање у Титограду. „Омладински покрет”, VI [VII] /1947, бр. 10, стр. 6.

²² Мирко Бањевић, „Господа Глембајеви од Мирослава Крлеже”, „Стварање”, II/1947, св. 4-5, стр. 252.

²³ ДАЦГ, Народно позориште, Фас.: 3. бр. 693.

²⁴ Л. Т. „Пионирско позориште на Цетињу”, „Побједа”, V/1948, бр. 17, стр. 6.

²⁵ „Припреме за Савезни омладински фестивал”, „Побједа”, V/1948, бр. 182, стр. 2. Види и: Ибидем, бр. 220, стр. 2. О додјели награда: Ибидем, бр. 271, стр. 2.

ном фестивалу 1948. године трећу награду добила је драмска група друштва „Радоје Дакић” из Никшића за представу „Машењка”.

Представа „Машењка” у извођењу омладинске драмске групе из Никшића примијећена је већ у припреми за републичку смотру. „Имали смо утисак као да наступају искусни глумци...” пише Мирко Бањевић, и посебно истиче Вељка Мандића и режисера комада Радоја Гојкића, који је био члан позоришта на Цетињу. За учешће на републичкој смотри припреме су вршене и у другим мјестима, па је у складу са тадашњим маниром, омладина Цетиња позвала на такмичење омладину Титограда, док је драмска секција друштва „Орјен” из Херцег Новог заказала такмичење свим драмским секцијама у Републици. У срезу херцеговском је те године на среској смотри било 208 учесника и 11 дилетантских позоришних група.

Првој републичкој смотри културно-умјетничких друштава и група, која је одржана на Цетињу 21-25. X 1948. године „Побједа” је посветила знатну пажњу пишући током октобра и новембра, из броја у број, о овом догађају.²⁶ На страницама штампе праћене су непосредне припреме, ток отварања смотре, наступи група и секција, као и свечано затварање и додјела награда. Драмска група из Никшића („Машењка”) добила је диплому и новчану награду од 25000 динара, група из Бијелог Поља диплому и награду од 15.000 динара, док су групе из Тивта, Даниловграда и Кумбор-Баошићи-Ђеновићи, добиле писане похвале и пригодне библиотеке. Награђени су и најангажованији и најуспјешнији појединци. Одржавању републичке смотре претходило је оснивање Културно-просвјетног савјета Црне Горе са циљем: „...да обједини, усмјерава и подстиче рад свих културно-просвјетних друштава у нашој републици...”

Уз праћење збивања, како на аматерским, тако и на професионалној сцени у штампи је редовно скретана пажња на квалитет представа и указивано на проблеме умјетничког кадра. Када су аматерске сцене у питању интересантна су размишљана у натпису о синдикалним друштвима којих је већ било 13 формираних у Црној Гори. Друштва траже стручну помоћ професионалаца из позоришта са Цетиња и истичу да ће таква сарадња бити од користи и при стварању позоришног подмлатка. У ауторским текстовима Данило Лекић ана-

²⁶ „Побједа” V/1948, бр. 250, стр. 2, и даље ибидем, бр. 252, стр. 2; бр. 254 (2); 255 (2); 256 (4 и 5); 262 (2). Види: Мирко Кажич, „Смотра културно-умјетничких друштава наше Републике”, „Стварање”, III/1948, св. 9-10, стр. 488-491.

лизира стање у професионалном позоришту, истиче специфичност формирања глумачког и другог кадра, критикује актуелну праксу и указује на неопходност формирања образовних институција – драмских студија за прво вријеме. Посебну пажњу Лекић посвећује регрутовању и образовању позоришног подмлатка.

Професионално позориште на Цетињу које од 1948. године неће бити и једино у Црној Гори интезивно ради. Остварује богат репертоар на матичној сцени али и на турнејама и гостовањима. Представе су дате у Бару прије одласка у Албанију, а посјећују се омладинска градилишта. Дате су представе новосаграђеном дому културе у Даниловграду, затим у Никшићу, па у Пљевљима. На матичној сцени у представи „Коштана” гостује Паула Косић, првакиња сарајевског позоришта. Сезона 1947/48. завршена је Чеховљевим једночинкама у режији Василија Шћућкина. У сезони је дато 149 представа (8 премијера и 3 обновљена комада). Сезона 1948/49. почела је премијером „Дубоко коријење”, а планирана је припрема још 6 премијера и обнављање 3 представе. Током сезоне у штампи је објављиван недељни репертоар. Крајем 1948. године у току једне седмице на матичној сцени позоришта на Цетињу је играно: „Шума” (14. XII), „Дубоки коријени” (16. XII), „Ожалошћена породица” (18. XII) и још једанпут „Шума ” (19. XII).

Најважнија вијест 1948. године, када развој црногорског глумишта у питању, стигла је из Котора. Тамо је припремљено и отворено још једно професионално позориште у Црној Гори. Министарство просвјете је расписало конкурс за пријем чланова, а Влада НР Црне Горе одобрила кредит од милион и по динара за которско позориште које, како се истиче: „...има услове да створи ансамбл од младих глумачких талената и да око себе повеже бројне драмске дилетантске групе које раде на тој територији...”²⁷

Формирање позоришта у Котору неће остати усамљен случај. Интензитет и квалитет рада, као и награде које је добило Културно-умјетничко друштво „Радоје Дакић” из Никшића учиниће да окупљени ансамбл који већ броји преко 30 чланова почне наступати као народно позориште. „Побједа” (18. III 1949. г.) јављајући о оснивању позоришта у Никшићу истиче: „До формирања овог позоришта дошло је захваљујући успјешном раду драмске секције културно-умјетнич-

²⁷ „Основано ново позориште у Котору”, „Стварање”, III/1948, св. 9-10, стр. 495-496.

ког друштва „Радоје Дакић”²⁸ Управник Народног позоришта у Никшићу био је Вељко Шакоотић, а умјетнички руководилац Радоје Гојкић. Уз вијест о припреми нове позоришне сезоне у Никшићком позоришту, средином октобра 1949. године, напомиње се да је у протеклој сезони дато 28 представа које је посматрало 12258 гледалаца.²⁹ Сличне вијести стижу 1949. године и из Пљеваља, уз напомену да ће народно позориште бити смјештено у Дому културе са другим институцијама културе.³⁰

Током 1949. године, како је то и био обичај, припремају се посебни програми поводом државних празника (Осми март, Први мај, Тринаести јул, Двадесет девети новембар ...), при чему позоришта, драмске групе и секције имају важну улогу. Интересантно је напоменути да је то вријеме када се организују и колективне посјете позоришту (са села, из предузећа, и организације пионира, младих и жена). На програму Радио Титограда се два пута недјељно налазе радио драме, које изводе глумци, чланови професионалних позоришта.

Позориште на Цетињу је 1949. годину почело представама „Прст пред носем” (1. I) и „Дубоки коријени (2. I). Ово позориште редовно приказује премијере и репризе на матичној сцени, иде на гостовања и турнеје (Бар, Херцег Нови...), посјећује градилишта и пружа помоћ у раду аматерским групама и секцијама. Позориште у Котору припрема „Родитељски дом”. Ширење позоришне мреже у Црној Гори отварало је многа питања у вези првенствено репертоара и репертоарске политике. Савјетовање на ову тему је одржано на Цетињу, али репертоар: „није могао на њему бити утврђен већ је остављено да саме управе, према саставу труппа и редитељским и техничким могућностима изврше избор дјела.”³¹ Само ћемо тек напоменути да је ово

²⁸ „Побједа”, IV/1949, бр. 65, стр. 2. У ансамблу Народног позоришта, како ће се касније истаћи била су 22 члана друштва „Радоје Дакић” („Побједа”, IV/1949, бр. 95, стр. 7.)

²⁹ „Омладински покрет”, IX /1949, бр. 43, стр. 5.

³⁰ „Партијски рад”, I/1949, бр. 3, стр. 5.

³¹ „Репертоар наших позоришта”, Просвјетни рад I/1949, бр. 8-9, стр. 8. За илустрацију наводимо репертоаре како се у тексту наводе: Централно позориште на Цетињу: „Дундо Мароје”, „Покондирена тиква”, „Кола мудрости двоја лудости”, „Зона Занфирова”, „Крчмарица Мирандолина” и „Госпођа министарка”; Градско позориште у Котору: „Родитељски дом” (изведен), у припреми: „Сиротиња није гријех”, „Памет у главу” и „Подвала”; Позориште у Никшићу: „Народни посланик” „Коштана”, „Уносно мјесто” и „Острво мира”.

вријеме у коме траје вишегодишњи оштри сукоб Југославије са Коминформом (СССР и друге земљ социјализма) који се посебно снажно осјећао у Црној Гори, те да настало стање у држави није могло заобићи позориште и запослене у позоришту. Свакако да утицаји и резултати утицаја таквог стања на позориште у Црној Гори представља посебну тему.

Аматерска друштва ће и 1949. године учествовати на градским, среским и коначно на републичкој смотри чему ће „Побједа” и друга црногорска периодика поклонити пуну пажњу. На Другој републичкој смотри је било 111 разних секција са 1700 извођача, од којих је 19 драмских екипа извело 17 драмских дјела.

Посљедње године прве половине XX вијека већина вијести о позоришним збивањима у црногорској периодици се могу груписати у двије цјелине. Прву цјелину чине вијести о раду четири народна позоришта (Цетиње, Котор, Никшић и Пљевља), а другу бројне вијести о оснивању нових, раду постојећих и такмичењу на смотрема, културно-умјетничких и културно-просвјетних друштава, која скоро сва имају и драмску секцију. Чак ће неријетко бити констатовано да у оквиру већине друштава најинтензивније раде и остварују највише програма управо драмске секције.

Штампа 1950. године помно прати одржавање среских (градских) смотри културних друштава и уз осврт на квалитет приказаних програма редовно износи квантитативне показатеље о броју друштава, група, секција и чланства. Тако ће у припреми за републичку смотру на среским и градским смотрема учествовати: Никшић – 13 друштава, Титоград – 21 друштво и 6 секција са укупно 17 драмских секција, Цетиње – 9 друштава, Пљевља – 21. друштво са 276 извођача, Котор и Иванград са по 16 друштава итд. Наводимо ове цифарске показатеље као илустрацију ширине дисперзије сценских збивања у Црној Гори средином XX вијека како их биљежи актуелна периодика. Ваља међутим напоменути да ове показатеље треба сматрати приближним до провјере кроз примарне изворе. Као приказ развоја драмске дјелатности у Црној Гори, Блажо Јовановић, предсједник црногорске владе ће у службеном експозеу, истаћи: „У нашој Републици постоје 253 културно-просвјетна друштва, са укупно 856 разних секција и 13.388 чланова, а културно-умјетничких друштава има 32, са укупно 5.700

чланова. Имамо четири народна позоришта, која су у току ове године дала 264 представе, на којима је присуствовало 117.367 гледалаца.”³²

„Позоришна сезона за 1950. годину” – пише „Омладински покрет” – „имаће четири репертоара” и наводи најаве представа по позориштима: *Цетиње*: „Тартиф”, „Мајор Баук”, „Покондирена тиква”, „Повлачење”, „Операција” и „Дјевојка без мираза”; *Котор*: „Лажа и паралажа”, „Кола мудрости – двоја лудости” и један савремени позоришни комад; *Никшић*: „Ђидо”, „Сеоска учитељица”, „На стражи”, „Сплетка и љубав” и „Уображени болесник”; *Пљевља*: „Свет”, „Женидба и удадба”, „Слуга двају господара” и „Засједа”.³³ На крају позоришне сезоне, одржано је савјетовање руководиоца позоришта у Црној Гори на коме је анализиран умјетнички ниво приказаног репертоара, број радних мјеста и други проблеми у вези рада позоришта. Утврђен је репертоар за сљедећу сезону,³⁴ указано на потребу школовања кадра и редовни излазак позоришног листа. Изражен у бројкама рад позоришта је изгледао овако: Цетиње – 143 представа и 58000 гледалаца; Котор – 57 представа са 25000 гледалаца; Никшић – на првих десет представа преко 3300 гледалаца.³⁵ Изгледало је да ће се ширење позоришне мреже наставити, јер су већ и у Бару разматрани услови за формирање позоришта. Послије одређеног застоја у дјеловању обновило је рад и пионирско позориште на Цетињу.

Периодика ће у више наврата током ове године посветити пажњу историјату развоја позоришне умјетности у Црној Гори. На ту тему пишу истакнути аутори: Ратко Ђуровић, Ристо Драгићевић, Саво Вукмановић, Василије Лукић и други. Поклањала се пажња образовању позоришног кадра. При позоришту на Цетињу успјешно је организован курс за руководиоце драмских група на коме је било 27 полазних

³² „Експозе председника Владе Блажа Јовановића”, „Побједа”, V/1950, бр. 266, стр. 3-4.

³³ „Црногорска позоришта у овој сезони”, „Омладински покрет”, IX /1950, бр. 41, стр. 3. „Народно позориште на Цетињу је републичког значаја, а остала су среског значаја”, („Мрежа просвјетно-културних установа у нашој Републици стално је у порасту”, „Побједа, VII / 1950, бр. 14, стр. 2-3.)

³⁴ *Цетиње* – „Дундо Мароје”, „Зона Замфирова”, „Огањ и пепео”, „Госпођа министарка” и „Занат г-ђе Урон”; *Котор* – „Подвала”, „Памет у главу”, „Женидба” и „Сиротиња није гријех”; *Никшић* – „Огањ и пепео” „Народни посланик” и „Коштан”; *Пљевља* – „Обичан човјек” и „Огањ и пепео” („Побједа VII/1950, бр. 234, бр. 5.)

³⁵ А. Б. „На крају позоришне сезоне, „Побједа, VII/1950, бр. 181, стр. 2. Упореди: „Побједа, VII/1950, бр. 216, стр. 5.

ка из седам срезова. Отворен је драмски студио по програму средњих школа. Примљено је девет кандидата. Студиом је руководио Мирослав -Миња Дедић.³⁶

Крајем 1950. године штампа ће, са једне стране, објављивати вијести о планираном државном програму обиљежавања годишњице Његошеве смрти и са друге стране, у складу са тим, о намјерама драмских група и секција да за сљедећу годину припреме за извођење неке дјелове драмских дјела Петра II Петровића.

Реализација програма припреманих поводом сто година од Његошеве смрти биће најзначајнији културни, и посебно позоришни догађаји који ће и обиљежити 1951. годину. Различити програми, који су најчешће подразумевали приказивање дјелова Његошевих драмских дјела, остваривани су почевши од црногорских села, драмских група и секција и културно-умјетничких друштава, преко градова, предузећа, културних и образовних институција па до пригодних академија у националним театрима у главним градовима република тада заједничке државе Југославије. Црногорска штампа ће се трудити да забиљежи што више тих догађаја, поклањајући, наравно, највише пажње централном републичком програму. Праћени су сви сегменти и све фазе овог програма – од утврђивања концепције, преко припрема до реализације и касније утисака актера и публике. Поред умјетничких припрема централног програма, за потребе његовог извођења на Цетињу је, под Орловим кршем (ужи локалитет: *Под јасике*) током 1951. године саграђена Љетна позорница са преко 700 сједишта³⁷. Централна манифестација је како је благовремено најављено трајала три дана од 5. до 8. септембра. Припрема велике манифестације била је повод да се кроз штампу појави читав низ текстова о Петру II Петровићу, његовом дјелу и времену у којему је живио. Када је драмска умјетност у питању најинтересантнији су текстови Ратка Ђуровића о историјату приказивања Његошевих дјела.

Најважнији догађај у централном републичком програму било је приказивање „Горског вијенца” на Цетињу у драматуршкој обради Раше Плаовића и Васа Косића, који је и режирао представу. Сценографија за ову свечану представу „Горског вијенца” је повјерена мајстору сликару Милу Милуновићу, професору на ликовној академији.

³⁶ „Просвјетни рад”, II/1950, бр. 9, стр. 4.

³⁷ Константиновић, К. „Цетиње пред прославом”, „Побједа, VIII/1951, бр. 208, стр. 5. Касније ће бити истакнуто да на Љетној позорници има преко 800 мјеста.

Раша Плаовић, Васо Косић и Мило Милуновић су ради припреме „Горског вијенца” допутовали на Цетиње, затим наставили рад у Милочеру, гдје им се придружио и Владо Јаблан (помоћник режије).³⁸ Уз рад на представи Раша Плаовић и Васо Косић су своје концепције и виђења о „Горском вијенцу” изнијели у штампи.³⁹

Након припрема које су трајале више од мјесец дана, уз учешће најзначајнијих имена глумишта са простора заједничке државе, „Горски вијенац” (фрагменти) је са успјехом изведен на Цетињу 7. септембра 1951. године на тек саграђеној Љетњој позорници под Орловим кршем. О атмосфери на представи хроничар биљежи: „Ни тиха киша, која је почела да ромиња пред завршетак представе, није помакла готово ниједног гледаоца с мјеста, а извођачи су били награђени дугим аплаузом.”⁴⁰ Послије представе на Љетњој позорници „Горски вијенац” ће припремити и извести цетињско позориште на матичној сцени у Зетском дому и нешто касније у Котору као дио програма обиљежавања „Његошеве године” у том граду. За ову изведбу „Горског вијенца” сцену је израдио Мило Милуновић, а декор Бранко Филиповић Фило и Војо Беговић.

Током 1951. године штампа ће донијети читав низ вијести о обиљежавању „Његошеве године” и приказивању, најчешће дјелова „Горског вијенца”: на смотрама културно-умјетничких друштава, у градовима, мањим мјестима и селима широм Црне Горе. Ширину ових сценских активности илуструјемо записом у „Задружном селу”: „И у селима, гдје је раније културно-умјетничка дјелатност била скоро никаква, формирају се групе и друштва, које се прихватају извођења „Горског вијенца” или појединих драматизованих дјелова из њега.”⁴¹

Поред ангажовања на реализацији програма посвећених Петру II Петровићу професионална позоришта су остваривала и програмске сезоне – припремила низ премијера, организовала гостовања и тур-

³⁸ А. Б. „Истакнути позоришни умјетници наше земље припремају *Горски вијенац*”, „Побједа”, VIII/1951, бр. 191, стр. 2. Најављено је да ће за извођење представе бити ангажовано 70 глумаца.

³⁹ Види: „Побједа”, VIII/1951, бр. 178, стр. [1] и 5. и „Стварање”, VI/1951, св. 7-8, стр. 384-390.

⁴⁰ А. Б. „Приказивање одломака *Горског вијенца*”, „Стварање”, VI/1951, св. 9, стр. 585-586.

⁴¹ „Задружно село”, III/1951, бр. 6, стр. 2. Напомиње се да је „Горски вијенац” приказан у Његушима, а да ће убрзо бити изведен у Бајицама, Љуботињу и на Чеву.

неје. Уз оно на Цетињу те године је отворено пионирско позориште у Титограду. Активно су радиле драмске секције, групе и културна друштва. Културно-умјетничко друштво „Никола Ђурковић” је послје тромјесечних припрема и ангажовања око 60 чланова приказао у Котору оперету „Мамзел Нитуш”. Почетком 1951. године на Цетињу је одржана оснивачка скупштина Удружења драмских умјетника Црне Горе. Послије излагања Ђока Беговића, Данила Лекића и Миње Дедића усвојен је правилник Удружења, те изабран Управни и Надзорни одбор, док је навече поводом одржавања скупштине Удружења приказана представа „Крчмарица Мирандолина”.

Констатација – код нас раде четири стална државна позоришта⁴² (Цетиње, Котор, Никшић и Пљевља) коју је објавила штампа, уз осврте на рад пионирских позоришта на Цетињу и у Титограду, те формирање градског аматерског позоришта у Херцег Новом – представља најсажептији приказ писања о позоришту у Црној Гори током 1952. године.

У Титограду почетком педесетих година све више јачају настојања да се оснажи и подигне квалитет драмских програма не само инсистирањем на чешћим гостовањима позоришних кућа навлаштито постојећих у Црној Гори, али и оних ван ње. Отвара се питање постојања сталног позоришта. Друштво „Станко Драгојевић” 1952. године успјешно изводи оперету „Мамзел Нитуш” и најављује припрему нове. Активно раде и друга друштва, драмске групе и секције.

Културно-умјетничко друштво активно ради и у Бијелом Пољу. Приказане су три представе: „Операција”, „Вечера” и „Пут у злочин”. Током 1952. године, како биљежи штампа одржане су и мјесне смотре културно-умјетничких и културно-просвјетних друштва, група и секција у: Титограду, Даниловграду (око 300 извођача) Никшићу (гдје има 32 друштва и неколико омладинских група), Колашину, ... док је на нивоу Републике најављена смотра драмских секција.

Пажња у штампи је, не без полемичких тонова, посвећена и приказивању „Горског вијенца” на сцени народног позоришта у Београду. Објављено је и неколико ширих текстова са супротстављеним мишљењима аутора о појединим аспектима представе. О овој представи Видо Латковић ће примијетити: „Народно позориште није располагало довољним бројем глумаца високих квалитета. Отуда оно није могло постићи до оне мјере уједначену игру као што је то постигнуто

⁴² Д. Л. „Осврт на рад репертоар наших позоришта”, „Партиски рад”, IV/1952, бр. 27, стр. 10-11. Иницијале Д. Л. дешифрујемо као Данило Лекић.

при извођењу једног дијела драме на Цетињу.”⁴³ Београдско позориште ће те године (1-14. VII) гостовати у Црној Гори⁴⁴ (На Цетињу три дана, а у Титограду и Никшићу по четири) са репертоаром: „Горски вијенац”, „Отело” (на Цетињу приказано на Љетњој позорници) и „Господа Глембајеви”. Током гостовања је приказано укупно 11 представа.

Републичка професионална позоришта поред представа на матичној сцени⁴⁵ путују на турнеје и гостовања. Позориште са Цетиња одлази на двадесетодневну турнеју по приморју (Бар, Будва, Тиват, Котор, и Херцег Нови), двомјесечну по сјеверном дијелу Црне Горе,⁴⁶ те двадесет дана даје представе у Титограду. Которско позориште одлази Улцињ и на Цетиње. Пљеваљско позориште припрема другу турнеју, док је на првој дало представе у: Бијелом Пољу, Иванграду, Андријевици, Плаву, Гусињу и Колашину (17 представа које посматрало 4500 гледалаца).

Треба примјетити да је у штампи те године били и критичких осврта на рад државних позоришта. Указивало се на недостатак кадра и због тога не увијек потребан ниво глумачких и редитељских остварења. Рад позоришта у Црној Гори током 1952. године, приказан у бројкама према подацима, како их је средином 1953. године објавио „Данас”, изгледао је овако:

Которско позориште: „Приказало је 6 премијера и 84 репризе”. Присуствовало 21.116 гледалаца. – Гостовања у 13 мјеста, дало 67 представа, присуствовало 18.300 гледалаца.

⁴³ Видо Латковић, „О представи Горског вијенца на београдској позорници”, „Побједа”, IX / 1952, бр. 1, стр. 8.

⁴⁴ Р. „Гостовање драме Народног позоришта из Београда”, „Побједа”, IX / 1952, бр. 98, стр. 4.

⁴⁵ Позориште на Цетињу поставља „Сви моји синови” Артура Милера (пета премијера у сезони). Ова представа, како запажа Мирко Бањевић, потврђује значајан напредак позоришта на Цетињу. Режија – Петар Петковић Играју: Мирко Копач, Злата Беровић, Ета Бертолаци, Петар Петковић, Боро Беговић, Славица Копач, Адам Ведерњак, Васо Перишић и Драгица Котри; Сценографија: Војо Беговић; Костими: Милица Јаблан Вито Бујишић и Љубо Кадић; власуљари: Момчило Станић и Марта Вулић. („Побједа”, IX / 1952, бр. 20, стр. 2.)

⁴⁶ Представе дате у: Титограду, Даниловграду, Никшићу и градилишту Жељезаре, Жабљаку, Пљевљима, Бијелом Пољу, Иванграду, Колашину и Мојковцу. Током турнеје припреман „Кир Јања” који ће се приказати на Цетињу поводом прославе 40 година рада најстаријег члана овог позоришта Ђока Беговића. („Побједа”, IX / 1952, бр. 98, стр. 4.)

Цетињско позориште. Дало 7 премијера, 120 реприза, присуствовало 30.648 гледалаца. Гостовало у 13 мјеста, приказало 82 представе, присуствовало 21.400 гледалаца.

Никшићко позориште: Дало 5 премијера, 27 реприза, гледалаца 7.650. – Без гостовања.

Пљеваљско позориште: Дало 9 премијера, 44 репризе, гледалаца 13.261. – Приказало 30 представа „...у свим сјеверним мјестима...”, 7.300 гледалаца.

Црна Гора: Поред ова четири професионална има и три аматерска позоришта, која су приказала 27 представа. Присуствовало 10.827 гледалаца.⁴⁷

Позоришни живот у Црној Гори је и током 1953. године био веома богат и разноврстан, како по организационим облицима и формама тако и по броју и квалитету приказаних представа. Међутим, 1953. годину можемо ипак посматрати као прекретницу у атмосфери и трендовима развоја црногорске позоришне умјетности. На страницама штампе ће бити изнијети аргументи и вођена расправа о будућности позоришне мреже у Црној Гори. Супротстављене су двије концепције: она која подржава даљи рад до тада формираних позоришта уз могућност даљег ширења позоришне мреже и друга – нова коју ће подржавати (сигурно и иницирати) актуелна власт, да Црној Гори, умјесто постојећих позоришних кућа треба једно, али снажно и квалитетно, централно републичко позориште. Ако прихватимо тезу да је позориште увијек веома осјетљив индикатор стања у друштву, за претпоставити је да би нас ширира анализа ових супротстављених теза одвела ка одговорима о разним аспектима друштвеног живота наредних деценија у Црној Гори. Иако сматрамо да је оваква анализа веома потребна, ми се овом приликом, у складу са темом, само осврћемо на писање црногорске периодике.

Док трају разматрања о њиховој будућности, сталне професионалне (Цетиње, Котор, Никшић, Пљевља) и друге (градско позориште Херцег Нови, пионирска позоришта: Цетиње, Титоград) позоришне куће вриједно раде. На Цетињу припремају премијере, размишљају о обиљежавању седамдесетогодишњице наредне године (1884-1954), те организују турнеје и гостовања. Уз најаву репертоара за турнеју по црногорском приморју која ће трајати мјесец дана, директор по-

⁴⁷ Ђ. Л. „Културни живот у бројкама”, „Данас”, I/1953, бр. 5, стр. 15-16.

зоришта на Цетињу истиче: „Наша турнеја користиће драмским секцијама омладинских културно-умјетничких друштва. Чланови нашег позоришта пружаће помоћ групама, присуствовати пробама и давати упутства за рад.”⁴⁸ Никшићко позориште припрема богат репертоар и напомиње да су за непун мјесец дана привукли преко 3000 гледалаца. Послије припремљених шест премијера на турнеју одлази и пљеваљско позориште. Сагледавајући свој трогодишњи рад позориште у Пљевљима ће констатовати да је приредило двадесет премијера и бројне репризе којима је присуствовало око 40000 гледалаца и уз то остварило гостовања по

Црној Гори, Босни и Херцеговини и Србији. Которско позориште је са малим ансамблом (18 глумаца) приредило осам премијера⁴⁹ и организовало турнеје и гостовања по црногорском приморју, на Цетињу и у Титограду.

Штампа ће током 1953. године забиљежити припремање премијера у Градском позоришту у Херцег Новом и пионирским позориштима на Цетињу и у Титограду. Забиљежено је и одржавање смотри културно-умјетничких друштва и наступи њихових драмских секција (Никшић, Титоград,

Горанско...) као и гостовање театарских кућа из Дубровника и Требиња. Градски одбор Титограда донио је одлуку да се оснује позориште, за ту намјену определијелио 4.500.000. динара и показао потребу за „60 професионалаца из већих позоришта у земљи”.

Градско позориште Титоград је почело са радом представом „Угашено огњиште”, уз најаву да ће се ускоро градити и адекватна зграда.

Расправу о даљем развоју позоришта у Црној Гори на страницама црногорске штампе илустроваћу писањем мјесечника „Данас”, који је почео излазити 1953. године у Титограду.⁵⁰ У првом – уводном тек-

⁴⁸ „Очекујемо добру посјету, нарочито омладине”, „Омладински покрет”, XII/1953, бр. 4, стр. 4.

⁴⁹ Станислав Абрамовић, „О репертоару позоришта у Котору”, „Сусрети”, I/1953, бр. 5-6, стр. 420.

⁵⁰ „Данас: култура-просвјета-умјетност-друштвени живот. Први бој је изашао 1. фебруара 1953. Одговорни уредник Владо Роловић. Изашло само шест бројева. Посљедњи, бр. 6 изашао 15. јула 1953. године. Интерсантно да је истог дана на Цетињу почео излазити часопис „Сусрети” (за књижевност и културу). Излазио 10 година. Види: Црногорска библиографија Том II књ 1. / Др Мирослав Лукетић, Олга Цана Вукмировић, Цетиње, 1985, стр. 98 (библ. јед. 494) и стр. 130 (библ. јед. 722).

сту на ову тему (бр. 2) разматра се достигнути ниво културног развоја, односно степен задовољавања културних потреба у Црној Гори уз осврт на материјалне могућности Републике. Скоро сама намеће се теза о потреби (не само из материјалних разлога) груписања (централизације) сродних институција културе са разлога што ће се брже развијати и што ће тако од њих сви имати више користи. У наредном тексту (бр. 3) прво се указује на расправу о будућности позоришта у Црној Гори. Уочавају се критички и афирмативни тонови о раду позоришта у тој расправи и констатује да постоји проблем. Уз афирмисање аматеризма, указује се на материјалне могућности Републике и трошкове рада позоришта (40 милиона динара до сад у буџету; 160 динара држава даје за сваку карту. Ако се постојећа тенденција настави требаће буџету бар 50% више средстава). Отвара се питање: одакле толика материјална средства за одржавање толиког броја позоришта? Послије овога у истом листу је објављено прво неколико (бр. 4), затим још једно (бр. 5) реаговање личности од ауторитета поводом поменутог текста са заједничком поруком – боље једно, јако, централно, него више позоришта без сигурне материјалне и кадровске основе.

Одзиви на писање листа „Данас” на ову тему јављају се и у „Побједа”, углавном са истим усмјерењем, мада треба уочити и то да је било и мишљења која за превазилажење проблема нуде и друкчија рјешења од гашења рада постојећих позоришта.

Правац којим ће се ичи у рјешавању овог питања биће убрзо познат. На својој III сједници, како ће јавити „Побједа”⁵¹, Савјет за просвјету и културу НРЦГ је одлучио: „да предложи Извршном вијећу Републике да свим позориштима осим једног које ће бити централно и репрезентативно укине дотације, а да новац који је био намијењен за финансирање тих позоришта стави на слободно располагање средствима за опште културне и просвјетне потребе.” Будућност позоришта у Црној Гори била је, дакле, већ ријешена. И заиста, у складу са приједлогом свог Савјета, Извршно вијеће НР Црне Горе ће донијети и објавити у „Службеном листу” одговарајуће извршне одлуке.

⁵¹ „Извршном вијећу НР Црне Горе предложиће се укидање дотација среским професионалним позориштима”, „Побједа”, X / 1953, бр. 41, стр. 8.

Доношењем и реализацијом ових одлука Извршног вијећа НР Црне Горе завршава се једна и почиње нова етапа у развоју црногорског глумишта, која ће потрајати до поткрај XX вијека.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- *Институције*
 - Државни архив Црне Горе, Цетиње
Фонд *Народно позориште*
 - Централна народна библиотека „Бурђе Црнојевић”, Цетиње
Музејско одјељење
Легат Пера Шоћа

- *Периодика (комплет)*
 - Билтен омладине среза цетињског*
 - Билтен петодневног такмичења поводом прославе Првог маја*
 - Билтен предконгресног такмичења омладине Црне Горе*
 - Данас*
 - Драча*
 - Глас Санџака*
 - Илустрована Побједа*
 - Историјски записи*
 - Млада Бока*
 - Народна борба*
 - Народна култура*
 - Наша жена*
 - Нова Бока*
 - Омладинска ријеч*
 - Омладински покрет*
 - Партијски рад*
 - Побједа*
 - Позориште*
 - Просвјетни рад*
 - Радио Титоград*
 - Ријеч слободе*
 - Службени лист*
 - Стварање*
 - Сусрети*
 - Титов пионир*
 - 13. јули*
 - Задружно село*
 - Звјезда*

- *Монографске публикациије*
- Љиљана Милуновић, „Позориште у црногорској периодици 1944-1953.” (рукопис припремљен за штампу).
- *Црногорска библиографија Том II књ 1.* /Др Мирослав Лукетић, Олга-Цана Вукмировић, Цетиње, 1985.
- *Црногорска библиографија Том III књ 6.* /Добрило Арнитовић, Цетиње, 2000.
- *Црногорска библиографија Том III књ 7.* /Др Радивоје Шуковић, др Душан Мартиновић, Цетиње, 1996.
- *Црногорска библиографија Том III књ 8.* /Др Радивоје Шуковић, др Душан Мартиновић Цетиње, 1997.
- *Сусрети: Библиографија, /Загорка Вујановић, Цетиње, 1977.*
- *Записи – Историјски записи 1927-1987: Библиографија, /др Василије Јововић, Титоград, 1989.*
- *Зборник грађе за историју радничког покрета Црне Горе, књ. 3. и 4.*
- „ЗАВНО Црне Горе и Боке: збирка докумената”, /Зоран Лакић, Титоград, 1963.
- „Краљевско црногорско народно позориште: Докуметна”, /Мр Миле Бакић, Цетиње, 1998,
- Милован Радојевић: „Црногорско народно позориште 1953-2003”, Подгорица, 2003.
- Олга Брајичић: „Запис о Црногорском народном позоришту 1943-1946”, Подгорица, 2002.
- Лука Милуновић: „Позориште Зетски дом 1884-1886”, Цетиње, 2006.

Luka I. MILUNOVIĆ

THEATRE IN MONTENEGRIN PERIODICALS IN THE EARLY '50s OF THE 20th CENTURY

Summary

The professional theatre in Montenegro was developed out of an amateur group towards the end of the first half of the 20th century during the Second World War, in the same way as in the 19th century. With special reference to the development of the Montenegrin stagecraft of the newer age we can draw a conclusion that the destiny of the theatre repeats itself, at least it seems so regarding the 19th century and for much of the 20th century.

The Amateur Theatre Society of the Cetinje Reading-Room performed the first plays in 1884, in *the year of the theatre*. A quarter of century later first the semi-professional, and then the professional state Royal Montenegrin National Theatre was formed out of the Amateur Working Society. In the early '20s of the 20th century the plays of the Amateur

Society of Cetinje represented the indication and the base for refounding a professional national theatre in Montenegro two decades after the First World War. Only this time it happened in accordance with the political situation- it was banovina theatre and in its name there was not any national reference. Thus by the end of the first half of the 20th century, in a similar way concerning organization, after the Second World War, Montenegrin National Theatre, a new state and professional theatre in Montenegro, grew out of the Cultural-educational Society, which had performed plays in liberated areas since 1943 under the management of an actor and a director of the Cetinje theatre Dušan Popović.

Not only did the first copies of periodicals from the liberated territory in Montenegro describe the events from the front, but also the play performances in Kolašin, Nikšić and the play performances from the scene of Zetski dom immediately after the liberation of the capital. Soon after the establishment of the professional theatre in Cetinje, other professional theatres were formed in the second half of the 20th century in Nikšić, Pljevlja, Kotor, and in Titograd in 1953. All these theatres altogether with the city amateur theatre in Herceg Novi, pioneer theatres, plays of the drama society and cultural clubs (rural, urban, local and county clubs, educational institutions, companies, etc.) made Montenegrin theatre life very diverse and rich during this period. This situation lasted to the mid '50 s of the 20th century, that is, to the moment when the Government of Montenegro decided to reorganize the net of professional theatres on the territory of the Republic.

All above-mentioned aspects, of uneven theatre life regarding quality, were presented very attentively on the pages of periodicals. Therefore we can be well informed about the events on the stage all over Montenegro on the basis of only these sources. The primary sources (the greatest number of archival funds) cannot be used properly and easily because of the lack of orderliness. Here we did our best to provide an insight, though an incomplete one, into the available funds of archival material for the purpose of more adequate and well-documented observation of the phenomenon discussed in the work, although the chosen approach to the subject does not demand this directly.

